

- Köhler R. Zur linguistischen Synergetik : Struktur und Dynamik der Lexik / R. Köhler. – Bochum : Studienverlag Brockmeyer, 1986. – 200 S.
- Laddissow A. Konnotation in der nominalen Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / A. Laddissow // Entwicklungen der Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. – Berlin : Fleischer Wolfgang, 1983. – S. 21-48.
- Lenz S. Heimatmuseum / S. Lenz. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1981. – 655 S.
- Ludewig P. Strategien zur Integration lexikalischer Bedeutungsspezifikationen unterschiedlicher theoretischer Fundierung / P. Ludewig // Lexikalische Semantik aus kognitiver Sicht: Perspektiven im Spannungsfeld linguistischer und psychologischer Modellierungen / [hrsg. von P. Ludewig, B. Geuts]. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1998. – S. 237-264.
- Maineke E. Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache / E. Maineke. – Heidelberg : Universitätsverlag WINTER, 1996. – 496 S.
- Meindl C. Methodik für Linguisten : Eine Einführung in Statistik und Versuchsplanung / C. Meindl. – Tübingen : Narr Francke Attempto Verlag, 2011. – 302 S.
- Primus B. Semantische Rollen / B. Primus. – Heidelberg : Universitätsverlag WINTER, 2012. – 99 S.
- Wahrig Digital. Deutsches Wörterbuch [Електронний ресурс]. – On CD. – Gütersloh : Wissen Media Verlag., 2007. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор.; 12 см. – Систем. вимоги : Pentium ; 256 Mb RAM ; Windows 2000, XP, Vista ; MS Word 2003. – Назва з титул. екрану.
- Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache / H. Weinrich. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverlag, 1993. – 1111 S.
- Zipf G. K. Human behaviour and the principle of least effort / G. K. Zipf. – Cambridge : Addison-Wesley, 1949. – 573 p.

УДК: 811.111'42:821.111.02

ЗАЛУЖНА М. В.

(Запорізький національний університет)

РЕАЛИЗАЦИЯ КАТЕГОРИИ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОСТИ У ПОСТМОДЕРНОМУ ХУДОЖЬОМУ ДИСКУРСІ: ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР

У статті розглядаються особливості постмодерної реалізації дискурсивної категорії антропоцентричності у лінгвосинергетичному аспекті. Доводиться релевантність цієї категорії для самоорганізації дискурсу, оскільки вона відбиває зміст аттрактора дискурсу як відкритої системи. Увага акцентується на реалізації категорії через підкатегорії адресантності та адресатності. У статті наголошено, що специфічним для постмодерного художнього дискурсу, зокрема британського, є перенесення центру фокалізації від підкатегорії адресанта до адресата.

Ключові слова: художній дискурс, антропоцентричність, адресат, адресант, мегатекст.

Zaluzhna M. V. Realization of the category of anthropocentricity in postmodernist discourse: linguosynergetic measurement. В статье рассматриваются особенности постмодернистской реализации дискурсивной категории антропоцентричности в лингвосинергетическом аспекте. Доказывается релевантность этой категории для самоорганизации дискурса, поскольку она отражает содержание аттрактора дискурса как открытой системы. Внимание акцентируется на реализации категории через подкатегории адресантности и адресатности. В статье подчеркивается, что специфическим для постмодернистского художественного дискурса, в частности британского, является перенесение центра фокализации от подкатегории адресанта к адресату.

Ключевые слова: художественный дискурс, антропоцентричность, адресат, адресант, мегатекст.

Zaluzhna M. V. The Realization of the Category of Anthropocentricity in Postmodern Fiction Discourse: Linguosynergetic Aspect. The article deals with peculiarities of postmodern realization of anthropocentricity discourse category in linguosynergetic aspect. The linguosynergetic approach allows revealing the new parameters of this discursive category functioning in the discourse as an open system. The relevance of this category for the process of discourse self-organization is proved, as it reflects the essence of the attractor of a discourse. Special attention is paid to realization of the category which serves as the doubled anthropocentre of the discourse through the subcategories of sender and addressee. The research provides the investigation of the gradual balancing and further transference of discursive focalization centre from the sender to the addressee (in correspondence with the “death of the author” postulate proclaimed by postmodernists). The paper also focuses on the analysis of the British postmodern fiction discourse of the XXI century. The factual material shows that the subcategory of the sender is realized via various forms of the author’s presence in the text (“author-function”, character prototypical to the author etc.). The article gives the proofs that the subcategory of the addressee is reflected in this type of discourse through the elements of “megatext” (preface, acknowledgement, references, epigraph, author’s commentary, epilogue etc.). The textual material also justifies that the basic peculiarity of the postmodern fiction discourse is transference of the focal center that causes the discursive divergence of vectors of authorial intention, material presentation and reader’s perception. In such way the postmodern fiction discourse reveals its dynamic and open character and proves to be a synergetic system.

Key words: fiction discourse, anthropocentricity, sender, addressee, megatext.

У світлі підвищення інтересу сучасних лінгвістів до проблем дискурсу як відкритої системи **актуальним** постає його аналіз з нових методологічних позицій, зокрема з використанням здобутків лінгвосинергетики. Зважаючи на це, **метою** цього дослідження є розгляд особливостей виявлення в дискурсі фундаментальної для гуманітарних наук

сьогодення антропоцентричної спрямованості через категорію *антропоцентричності* – «антропної опосередкованості дискурсу» [Селиванова 2002, с. 317]. Відтак завданнями даної роботи постають: з'ясування релевантності категорії антропоцентричності для синергетичної самоорганізації дискурсу як відкритої системи, визначення форм реалізації категорії антропоцентричності в дискурсивному середовищі через підкатегорії адресантності та адресатності, встановлення специфіки відбиття цих підкатегорій у постмодерному художньому дискурсі, зокрема британському.

Об'єктом дослідження є категорія антропоцентричності як дискурсивне явище. **Предметом** наукової розвідки стали форми та засоби реалізації категорії антропоцентричності в сучасному британському постмодерному художньому дискурсі. **Матеріалом** дослідження слугують художні тексти британських авторів-постмодерністів ХХІ століття Дж. Барнса "The Sense of an Ending", Т. МакКарті "Remainder", І. МакЮена "Saturday", "On Chesil Beach", "Atonement", Д. Лоджа "Deaf Sentence", Д. Мітчелла "Cloud Atlas".

У сучасній лінгвосинергетиці дискурс позиціонується як синергетичну систему, що має ознаки нелінійності, нерівноважності, здатності до самоорганізації, діалогічності [Селиванова 2002]. Складовими такої відкритої системи, за Л. С. Піхтовніковою, традиційно виступають: 1) автори дискурсу як мовні особистості; 2) соціальні очікування від результатів реалізації дискурсу; 3) обмеження на дискурс: традиції жанрів, обсяг, норми викладу, екстралінгвістичні умови [Пихтовникова 2012, с. 27]. У термінах синергетики перші 2 компоненти виступають *атрактором* дискурсу (набір параметрів стану рівноваги системи, до якого вона прагне), а останній – *репелером* (обмеження на прагнення системи до рівноваги). У процесі утворення дискурсу відбувається конкурентна взаємодія між ними, в якій репелер забезпечує стійкість форми, а атрактор – його динамізм. Зміст атрактора корелює з дискурсивною категорією антропоцентричності, оскільки відбиває основні антропоцентри дискурсу – автора та читача [Вороб'єва 1993].

Дискурс являє собою взаємодію двох підкатегорій – адресантності та адресатності – між собою та з текстом. Лінгвосинергетичний підхід дозволяє по-новому тлумачити їхню роль та функції у процесі самоорганізації дискурсу, зокрема, британського художнього дискурсу доби постмодерну.

Підкатегорія *адресантності*, через яку в постмодерному англomовному дискурсі реалізується категорія антропоцентричності, відбивається у різних формах реалізації фігури автора у дискурсі. Автор як мовна особистість бере участь у самоорганізації дискурсу, виступає одночасно і його творчим конструктором, і знаряддям його атракторів та репелерів [Пихтовникова 2012, с. 29]. Найбільш релевантними для постмодерного художнього дискурсу є *містифікований автор, автор-функція* (коли реальний автор створює автора-функцію чужої свідомості). Приміром, у романі Д. Лоджа "Deaf Sentence" оповідь ведеться від першої особи, але оскільки оповідач страждає від вади слуху, потрапляючи у численні незручні ситуації, цей образ постає як вигаданий і не ототожнюється з самим письменником.

Іншою формою реалізації категорії автора є герой художнього тексту, *прототиповий автору*. Він формує особливий антропоцентр, що втілює авторські думки. Так, вищезгаданий герой роману "Deaf Sentence", як і автор, є професором-лінгвістом і висловлює цікаві ідеї, що є власним підходом Д. Лоджа до сучасних лінгвістичних проблем: "We live in discourse as fish live in water...And in a world of increasing literacy and multiplying media of verbal communication - radio, television, the Internet, advertising, packaging, as well as books, magazines and newspapers – discourse has come more and more to dominate even the non-verbal aspects of our live...To understand culture and society you have to be able to analyse their discourses" [Lodge 2008, p. 18]. Такі роздуми розвивають ключову ідею постмодернізму про дискурсивні аспекти реальності, «світ як текст». Роль оповідача у дискурсі надзвичайно важлива: він полегшує сприйняття тексту, але, разом з цим, ускладнює його рецепцію, зливаючись з системою персонажів. Він є чинником, який забезпечує самоорганізацію дискурсу, проте особливого статусу набуває роль автора у постмодерному дискурсі. Згідно з

постмодерними настановами, він «розчиняється» у дискурсі (відбиваючи відомий постмодерний постулат Р. Барта про «смерть автора» [Барт 1994]), надаючи дискурсу можливість самоорганізації.

Спрямованість дискурсу до синергетичної збалансованості спричиняє підвищену увагу до фігури адресата, який має на власний розсуд тлумачити дискурс. Це пояснює акцент постмодернізму на однаково значущій ролі адресанта й адресата у спільному конструюванні сенсів у процесі дискурсивного обміну [Дискурс 2005, с. 16]. У такий спосіб категорія антропоцентричності модифікується у постмодернізмі – відбувається перенесення фокусу уваги з фігури автора на фігуру адресата. Позиція адресата симетрична адресантові, адже вона є наслідком витлумачення діалогічної природи тексту [Олексій 2014, с. 15]. Як зазначав М. М. Бахтін, «події тексту, тобто його справжня сутність, завжди розвиваються на межі двох свідомостей» [Бахтин 1979, с. 42]. Підкатегорія **адресатності** є інгерентною для постмодерного художнього дискурсу, оскільки у постмодерному дискурсі у зв'язку з презумпцією «смерті автора» на перший план виходять проблеми сприйняття.

Адресатність відбиває інтерпретативну функцію, що виконує в дискурсі адресат, який сприймає стратегічну програму адресованості [Селиванова 2002, с. 316] та формує соціальні очікування на реалізацію дискурсу. Позиція адресата програмується адресантом за допомогою різнорівневих текстових маркерів, що нашоухують читача на особистісне сприйняття в залежності від здібностей, культурної та соціальної приналежності, власного досвіду, рівня освіченості та інших характеристик конкретного адресата.

Автор може свідомо надавати потенційним сенсам можливості розгортання через реалізацію у тексті відкритості сюжету, розмитість описів, вживання лексики ірраціональної семантичної спрямованості (виражають осяяння, догадку, інтуїцію [Йомдин 2002, с. 6]). В англійській мові є численні лексеми, що виражають ірраціональний компонент осмислення реальності і текстуально відображеної дійсності, такі як *“insight”, “intuition”, “inkling”, “guess”, “believe”, “occur”, “suspect”, “feel”* тощо. Ірраціональне розуміння спирається на досвід, спогади, віру, бажання, почуття [Йомдин 2002, с. 23]. Аналіз художніх текстів британських постмодерністів засвідчив рекурентність та, відповідно, релевантність такої лексики для постмодерного дискурсу: *“It was only a **guess**; I didn't have any real evidence”* [Barnes 2011, p. 30]. *“By clinging tightly to what she **believed** she knew, narrowing her thoughts, reiterating her testimony, she was able to keep from mind the damage she only **dimly sensed** she was doing”* [McEwan 2007, p. 72]. Такою лексикою автор ніби натякає адресатові на можливості синергетичної біфуркації, розгалуження сенсів дискурсу.

Важливим фактором самоорганізації дискурсу є існування внаслідок перенесення центру фокалізації різних типів адресатів: 1) реальний адресат, 2) передбачуваний / потенційний читач (гіпотетична авторська модель ідеального адресата, на сприйняття якого спрямований дискурс), 3) текстовий образ адресата [Воробьева 1993, с. 106-107]. Зважаючи на те, що дискурс як відкрита система спрямований на діалогічність та плюральність тлумачень, автор зазвичай орієнтується на характеристики потенційного адресата – на його горизонт очікування, інтелектуальний рівень, комунікативні прагнення тощо [Олексій 2014, с. 15]. Він утілює свої очікування, які можуть не збігатись із характеристиками адресата реального, у текстовому образі адресата.

Поляризація учасників дискурсу (адресант, адресат) є рушійною силою самоорганізації дискурсу та може виражатися у протистоянні їхніх ролей, у протиставленні їхніх прагматичних функцій [Пихтовникова 2012, с. 30]. Авторська концепція інколи надто відрізняється від читацької інтерпретації, це стосується і окремих деталей дискурсу, і його глобального сприйняття. Так, у деяких оглядах критики вважають *“Atonement”* І. МакЮена продовженням традицій класичного англійського роману (один із критичних оглядів називається *“Classic Novel Lives On”*), тоді як сам автор упевнено відносить його до постмодернізму: *“...a postmodern disquisition on writing, of which I have done my fair share in *Sweet Tooth* and *Atonement*”* [Martin 2014] – авторський задум витлумачується невірно.

Автор залучає адресата до співтворчості – процесу домислення змістових параметрів дискурсу. Наприклад, численні *алюзії* у романі Д. Лоджа “Deaf Sentence” передбачають, що адресатові відомі їх джерела та він достатньо компетентний, аби їх витлумачити: “*Rather poignant, a poet finding out he’s deaf in that way, especially when you think of Shelley’s ‘Ode to a Skylark’*” [Lodge 2008, p. 13]. Людині, не обізнаній у британській літературі та не знайомій з даною поезією, доводиться знайомитись з текстом П. Б. Шеллі або здогадуватись про його зміст і наражатись на небезпеку неадекватного сприйняття.

Особливого значення адресатність набуває в постмодерному художньому дискурсі, де авторська комунікативна настанова на діалог з читачем є невід’ємним елементом, і більш важливим тут є зовнішньотекстовий адресат, взаємодія між автором і читачем здійснюється через особливі текстові утворення та відповідні маркери, до яких належать:

- присвята (орієнтація на реального адресата);
- передмова та післямова (звертання автора до потенційних читачів з метою сформулювати експліцитно свій комунікативний намір);
- епіграф (діалогічний зв’язок і з адресатом, і з первинним твором);
- коментар (особливий тип словника, прагматична настанова якого – тлумачення значення невідомого слова) [Олексій 2014, с. 12-14].

Таку єдність тексту з допоміжними текстами І. М. Колегаєва слушно називає «*мегатекстом*» [Колегаєва 2012, с. 171], він є компонентом дискурсу вищого, аніж текст, рівня абстракції. Розглянувши постмодерний художній дискурс, можемо констатувати, що елементи мегатексту виконують тут свою функцію – забезпечують інтерактивну взаємодію адресанта з адресатом (реальним чи уявним), сприяючи його самоорганізації. Так, *присвята* спрямовує вектор адресованості твору на конкретну особу або групу осіб. Д. Лодж, наприклад, присвячує свій роман перекладачам, та пояснює, що навіть гра слів у його назві є однією з перекладацьких проблем, які їм доводиться долати. Значно лаконічніші у своїй присвяті Дж. Барнс, І. МакЮен і Д. Мітчелл, які звертаються до своїх рідних. Д. Мітчелл до того ж надає фактичну інформацію стосовно деталей і обставин створення роману (наводяться джерела походження деяких цитат). У такий спосіб автор спрямовує сприйняття адресатів у необхідний бік і намагається уникнути когнітивних невдач.

Епіграфом до роману “Atonement” І. МакЮен обрав фрагмент твору Дж. Остин “Northanger Abbey”. У такий спосіб автор проводить сюжетні паралелі між наївними помилками героїні Дж. Остин Кетрін Морленд та власного персонажу Брайоні Толліс: багата уява обох призводить до численних непорозумінь та проблем для оточуючих. Перша частина роману написана в найкращих традиціях великої романістики [Борисенко]. Проте це лише тло, на якому контрастують наступні розділи роману, що детально описують військові жахіття та трагічні події у житті героїв. В іншому його романі “Saturday” епіграфом слугує велика за обсягом цитата з роману С. Беллоу “Herzog”. Між творами можна провести аналогії в плані змісту – обидва тексти зображують «кризу середнього віку» інтелектуала та інтелігента. Епіграф призначений спрогнозувати подібну долю героя І. МакЮена Генрі Пероуна. Дійсно, відповіді на складні життєві питання, що ставить Герцог, Пероун шукає протягом усього роману: “...*what it means to be a man. In a city. In a century. In transition. In a mass. Transformed by science. Under organised power. Subject to tremendous controls. In a condition caused by mechanisation. After the late failure of radical hopes*” [McEwan 2006, p. 1].

Передмов у жодному з проаналізованих текстів не виявилось, а в якості *післямови* до роману “Saturday” І. МакЮен наводить повний текст поезії М. Арнолда “Dover Beach”. Лейтмотивом поезії, є відчуття тривоги, розгубленості: “...*Swept with confused alarms...*” [McEwan 2006, p. 281], яке стає і провідною темою роману. У такий спосіб автор полегшує адресатові сприйняття усього тексту в цілому та особливо його кульмінаційного моменту, в якому цитуються фрагменти поезії. Так автор позбавляє читача клопоту з пошуків поезії та, водночас, наголошує на її важливості для адекватної інтерпретації роману.

Своєрідною післямовою вважають останній розділ роману І. МакЮена “Atonement”, у якому головна героїня попередніх розділів Брайоні виявляється їх автором і пояснює

різницю між змальованими нею подіями та реальною значно трагічнішою долею героїв, «реальність обертається гротеском, містифікацією, закони реалізму, притаманного попереднім розділам, порушені, роман виявляється постмодерним мета текстом» [Борисенко]. Роман Д. Мітчелла не містить післямови, він навіть не має розв'язки – закінчується риторичним питанням “*Yet what is any ocean but a multitude of drops?*” [Mitchell 2004, p. 157] та виноскою наратора “*Here my father’s handwriting slips into spasmodic illegibility. – J.E.*” [Mitchell 2004, p. 157]. Текст ніби «обривається», залишаючи адресата домислювати можливий фінал, це типово для постмодернізму з його прагненням до невизначеності. Це один з поляризованих елементів дискурсу як системи, що самоорганізується, оскільки чіткі постмодерні настанови, що визначають дискурс, вступають у протиріччя з постмодерним постулатом про його невизначеність, нечіткість.

У якості **коментаря** до роману “Deaf Sentence” Д. Лодж надає словникову статтю – тлумачення багатозначного слова “*sentence*”, винесеного у заголовок тексту і, отже, релевантного для осягнення сенсу всього роману. У такий спосіб увага реципієнта завбачливо спрямовується на ті аспекти значення ключового слова, які будуть розкриватись у романі, автор спрямовує та коригує читацьке сприйняття та розуміння тексту. Отже, взаємодія адресанта з адресатом відбувається у безліч способів на мегатекстовому та дискурсивному рівнях, забезпечує перерозподіл ролей адресата і адресанта та, внаслідок цього, самоорганізацію постмодерного дискурсу.

Підсумовуючи вищенаведене, доходимо висновку, що лінгвосинергетичний підхід дозволяє виявити нові аспекти функціонування дискурсивної категорії антропоцентричності, що відбиває основні антропоцентри дискурсу – автора та читача. Емпіричний матеріал свідчить про релевантність дискурсивної категорії антропоцентричності для самоорганізації дискурсу. У термінах синергетики ця категорія відбиває зміст атрактора дискурсу як відкритої системи та реалізується через підкатегорії адресантності та адресатності. Особливості розгортання постмодерного художнього дискурсу виявили складну взаємодію між цими підкатегоріями, що зумовлюється специфікою когнітивних процесів і постмодерних настанов.

Отже, доходимо **висновку**, що аналіз англomовного постмодерного художнього дискурсу засвідчує, що у процесі реалізації цієї категорії відбувається перенесення центру фокалізації від автора до адресата. Таке розфокусування спричиняє дискурсивну біфуркацію – розходження векторів авторського задуму, подання матеріалу, читацького сприйняття. Внаслідок цього адресат і адресант конкурують у дискурсотворенні та сприяють його самоорганізації. Через принципову діалогічність художнього дискурсу осягнення його багатоплановості виявляється можливим тоді, коли він сприймається як відкритий – тобто передбачає широкий спектр інтерпретацій. Синергетичне підґрунтя дискурсивної проблематики виявило роль категорії антропоцентричності в самоорганізації дискурсу та зумовило **перспективи подальшого дослідження**, котрі полягають в аналізі синергетичної специфіки функціонування інших дискурсивних категорій в різних типах дискурсу.

Література

- Барт Р. Смерть автора / Р. Барт // Избранные работы : Семиотика. Поэтика. – М. : Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – С. 384-391.
- Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979.
- Борисенко А. Изн Макьюен – Фауст и фантаст / А. Борисенко // Журнальный зал. Иностранная литература. – 2003. – № 10 // [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/inostran/2003/10/bor.html>
- Воробьева О. П. Текстовые категории и фактор адресата / О. П. Воробьева. – К. : Вища школа, 1993. – 200 с.
- Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен (колективна монографія) / Ред. І. С. Шевченко. – Харків : Константа, 2005. – 356 с.
- Июдин Б. Л. Лексика иррационального понимания : автореф. дис. ... канд. филол. н. : спец. 10.02.19 – “Теория языка” / Б. Л. Июдин. – М., 2002. – 24 с.
- Колегаева І. М. Текст і мегатекст як члени єдиної комунікативної родини / І. М. Колегаева // Лінгвістика ХХІ століття : нові дослідження і перспективи. – 2012. – С. 170-178.
- Олексій К. Б. Реалізація текстової категорії адресатності в сучасній українській прозі / К. Б. Олексій. – Автореф. дис. ... канд. филол. н. 10.02.01. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – 20 с.

Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика : основы и очерк направлений. Монография / Л. С. Пихтовникова. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2012. – 180 с.
Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К. : Фитосоцицентр, 2002. – 336 с.
Martin S. How Ian McEwan Has Evolved from Literary Shocker to Compassionate Novelist / S.Martin // Globe & Mail. – 12 September 2014 // [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.theglobeandmail.com/arts/books-and-media/ian-mcewan-has-mellowed-for-the-children-act/article20582452/>

Джерела ілюстративного матеріалу

Barnes J. The Sense of an Ending / J. Barnes. – London : Jonathan Cape, 2011. – 163 p.
Lodge D. Deaf Sentence / D. Lodge. – London : Penguin Books, 2008. – 294 p.
McEwan I. Atonement / I. McEwan. – London : Vintage Books, 2007. – 375 p.
McEwan I. Saturday / I. McEwan. – London : Vintage Books, 2006. – 282 p.
Mitchell D. Cloud Atlas / D. Mitchell. – New York : Random House, 2004. – 514 p.

УДК 811.112.2'373.423

КІЙКО С. В.

(Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича)

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ ОМОНІМІЇ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто лексико-граматичну омонімію німецької мови як рушійну силу її розвитку в напрямку до більшої аналітичності. Шляхом аналізу динаміки поширеності граматичних омонімів у трьох періодах історії німецької мови встановлено нелінійність розвитку омонімії. Виявлено причини порушення синхронійної рівноваги рівнів мовної системи на певному етапі розвитку і визначено місце антропогенних факторів в еволюційних процесах німецької мови

Ключові слова: синергетика, омонімія, омоформи, синергетика, точки біфуркації, німецька мова, давньовісхонімецький період, середньовісхонімецький період

Кийко С.В. Синергетический потенциал лексико-грамматической омонимии в немецком языке. В статье рассмотрена лексико-грамматическая омонимия немецкого языка как движущая сила ее развития в сторону большей аналитичности. Путем анализа динамики распространения грамматических омонимов в трех периодах истории немецкого языка установлена нелинейность развития омонимии. Обнаружены причины нарушения синхронического равновесия уровней языковой системы на каждом этапе развития и определено место антропогенных факторов в эволюционных процессах немецкого языка.

Ключевые слова: синергетика, омонимия, омоформы, синергетика, точки бифуркации, немецкий язык, древневерхненемецкий период, средневерхненемецкий период

Kiyko S.V. Synergetic of lexico-grammatical homonymy in German. This article focuses on the lexico-grammatical homonymy of the German language as the driving force of its development in the direction of greater analyticity. By analyzing the dynamics of the prevalence of grammatical homonyms in three periods in the history of German, the nonlinearity of the development of homonyms was established. The reasons for the synchronic equilibrium divergence of the levels of the language system at a definite stage of language development were singled out, and the place of anthropogenic factors in the evolutionary process of German was outlined.

Key words: synergetic, homonymy, homoforms, bifurcation points, German, Old High German, Middle High German.

Одним із головних механізмів саморегуляції та самоорганізації мовної системи є функціональна транспозиція лінгвальних одиниць, тобто процес перетворення семантичної структури слова за умови збереження формальної структури [Єнікеєва 2011, с. 20]. Лексема, утворена шляхом транспозиції, зберігає фонемний склад і звучання початкової одиниці. Як вторинний знак з іншою категорійною приналежністю, ніж початкова одиниця, вона виступає її омонімом. Таким чином з'являються лексико-граматичні омоніми (ЛГО) – однозвучні слова різних частин мови [Ким 1978, с. 11].

У більшості праць з омонімії дослідники ігнорують факти транспозиції і обмежуються розглядом лексичних омонімів. Це пов'язано насамперед з тим, що деякі лінгвісти вважають відношення однозвучних спільнокореневих слів різних частин мови підвидом полісемії: «Не варто розглядати серед омонімів лексико-синтаксичну полісемію, коли слово залежно від синтаксичного вживання виступає то в ролі однієї, то іншої частини мови» [Абаєв 1960, с. 71]. М.О. Стерніна називає таке явище категорійною полісемією [Стерніна 1983, с. 104]. Аналогічно І.С. Тишлер вважає, що конверсиви не варто приписувати до омонімів, оскільки немає розриву в семантиці [Тишлер 1966, с. 10]. З іншого погляду, слова, що належать до різних частин мови, є омонімами через різну категорійну належність [Виноградов 1960, с. 4;